

Rapport wegens den saat der veeziekte, waargenomen in de maand December 1796, in de landen tusschen Maas en Waal, en den lande van Cuyk / [Sebald Justinus Brugmans].

Contributors

Brugmans, Sebald J., 1763-1819.

Publication/Creation

Leyden : A. & J. Honkoop, 1797.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ne7y7hxd>

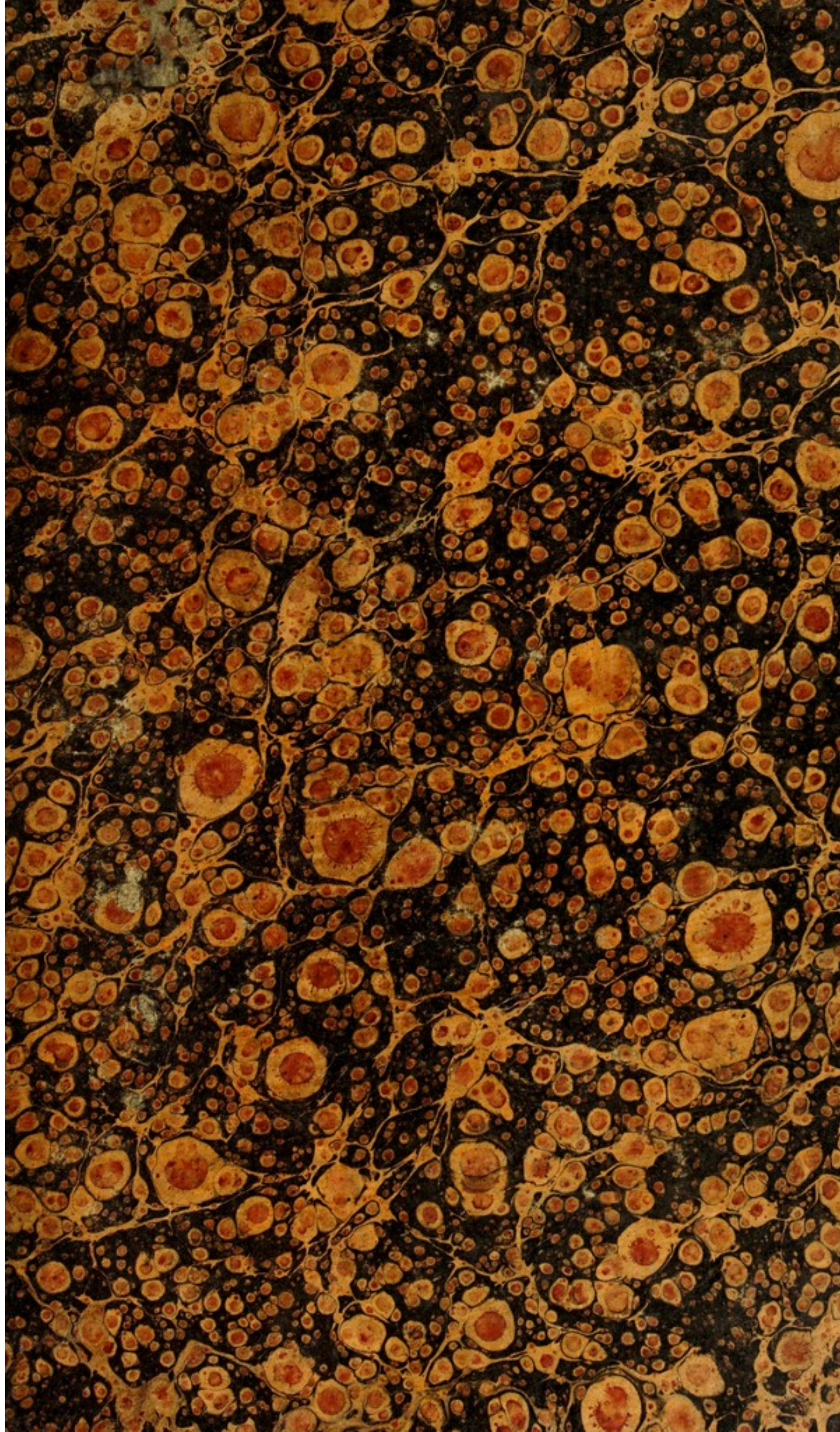
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

IV. 2. 41

M. XXI

15801 / B

18/6

THE NATIONAL VERMONT

OF THE STATE OF VERMONT
JANUARY 1880

THE NATIONAL VERMONT
OF THE STATE OF VERMONT

THE NATIONAL VERMONT

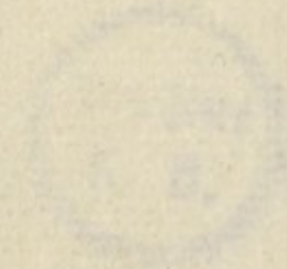
THE NATIONAL VERMONT

THE NATIONAL VERMONT

THE NATIONAL VERMONT

THE NATIONAL VERMONT

THE NATIONAL VERMONT

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b28758626>

42607
R A P P O R T

WEGENS DEN STAAT DER

V E E Z I E K T E,

WAARGENOMEN IN DE MAAND

DECEMBER 1796.

IN DE LANDEN TUSSCHEN MAAS EN
WAAL, EN DEN LANDE VAN CUYK.

D O O R

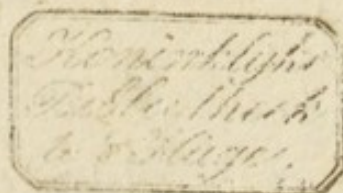
S. J. B R U G M A N S,

PROFESSOR IN DE GENEES- EN KRUID-
KUNDE AAN 'SLANDS HOOGHE SCHOOL
TE LEYDEN.

UITGEGEEVEN OP LAST DER
NATIONAALE VERGADERING.

TE LEYDEN, BIJ
A. EN J. HONK O O P.

MDCCXCVII.

VOORBERICHT.

Toen de Nationaale Vergadering beslooten had, dat het volgend Rapport door den druk zoude gemeen gemaakt worden, en dezelve ook de bezorging hier van wel aan mij wilde overlaaten, zoo heb ik mij gehaast om aan dit besluit te voldoen.

Ik had eerst gedacht er nog eenige aanmerkingen bijtevoegen, dan bij nadere overweeging, heb ik gemeend, het zelve onveranderd, gelijk het aan de Commissie den 4. January is voorgelezen, te moeten uitgeeven, wijl ik het voegzaamer achte

om van het een en ander, wanneer ik nieuwe berichten, waarneemingen en proeven, welke tot deeze stoffe behooren, zal bijeen verzameld hebben, naderhand verslag te doen. — Zij, die in staat zijn, om op plaatsen, alwaar deeze Veeziekte heerscht, onderzoekingen omtrent dezelve te doen, of die zich hiermede elders in voorige *Epidemiën* hebben bezig gehouden, zullen mij verpligten, indien zij mij, ten algemeenen gebruike, met hunne aantekeningen willen vereeren.

Voor al verlange ik, dat Geneeskundigen, gewoon aan het waarneemen van ziekten, en geoefend in de moeilijke kunst van in lijken derzelver oorzaaken en uitwerksels, zoo wezenlijke als toevallige, naatespooren, zich willen verledigen om mijn geschrijf met de Natuur te vergelijken. — Ik heb opgegeeven, het geen ik gezien heb, maar voorzeker heb ik niet alles gezien. — Het gebeurt ook zeer dikwijls in *Epidemiën*, dat de ziekten op onderscheidene plaatsen verschillend gewijzigd zijn, en niet min zeldzaam, dat

dat derzelve aard met de jaarfaizoenen verandert. — Hoe naauwkeuriger dit alles wordt naagegaan, des te zekerder zal men deeze Veeziekte leeren kennen, en hier door eindelijk eenen vasten grond leggen, om met het beste gevolg dezelve te regentegaan.

De kennis immers der ziekten is het moeilijkste, eerste en voornaamste deel der beoefenende Geneeskunde; en om hier in, ten aanzien van het vee, naar wensch te slagen, vordert wel de *analogie*, welke er in het maakfel en in de werkingen van de lighaamen der viervoetige dieren en van den mensch plaats heeft, dat men die algemeene regels volge, welke in de Geneeskunde, voor het menschelijk lighaam bestemd, in acht genomen worden; maar zij vordert tevens, dat het verschil van maakfel van deeze dieren en den mensch naauwkeurig in aanmerking genomen worde. — Ik heb van dit alles in dit Rapport niet kunnen spreken, maar hetzelfde, als bekend moeten onderstellen, en voor zoo verre het bijzonder maakfel der runderen hier te passe koomt, kan men hetzelfde in

meer dan één opzicht zeer naauwkeurig bepaald vinden in twee verdienstvolle werkjens, welke ik op mijne reize had medegenomen, en meer dan eens hebbe aangehaald; het eerste zijn *Lessen over de in 1769. zweevende Veepest* van den beroemden CAMPER, uitgegeeven te *Leeuwarden* 1769. en het andere zijn *Lessen over de herkaauwing der Runderen en woedende Veeziekte* van den vermaarden VINK, uitgegeeven te *Rotterdam* 1770.

Schoon de Veeziekte, waar van ik thands verslag doe, zich tot nu toe slechts op weinige plaatsen in dit Gemeenebest heeft doen zien, is het niet buiten vrees, dat dezelve of verder verspreid worde, of ook elders ontstecke, en van hier is het volstrekt noodig, ter beraaming van gepaste maatregelen, dat de Landsbestuurders telkens spoedig en gemakkelijk voldoende narichten bekomen, nopens den staat en voortgang der ziekte door het geheele land. — Om dit oogmerk te bereiken, is onder anderen door het *Bureau*

van Gezondheid over de armée en hospitalen deezer Republiek , ten dien einde eene correspondentie geopend met alle de Officieren van gezondheid , welke door de verschillende gewesten overal verspreid zijn. Aan deezē zal het *Bureau* , nevens dit Rapport , bij circulaire misfive een plan zenden , volgens het welk de waarneemingen , indien de ziekte ter plaatse waar zij zich bevinden , mogt ontfteken , moeten gedaan worden ; welke waarneemingem hier door , als in een middenpunt te samen komende , door den druk zullen gemeen gemaakt worden.

Daar 's Lands armée het geluk heeft , van de zorg over de gezondheid van het krijgsvolk aan zeer bekwaame mannen te zien toevertrouwd , welke door de naauwkeurigheid , waarmede zij hunne posten waarneemen , dagelijks toonen , dat hun geen ijver ontbreekt , om met alle krachten ten gemeenen nutte werkzaam te zijn , en zij door het vertrouwen , dat de Landsbestuurders met het opdragen van deezē last wederom in hun stellen ,

eene

eene belooning voor hunne werkzaamheden, en tevens een spoorflag ter verdubbeling van hunnen ijver vinden, hoopen wij ook hier door in staat te zullen zijn, om onzen Landgenoten telkens verslag te kunnen geeven, van al het geen, ten aanzien der Veeziekte in ons Gemeenebest, aanmerkingswaardig zal voorvallen.

S. J. BRUGMANS.

Leyden den

8 January

1797.

RAPPORT, wegens den staat
der Veeziekte, welke thands in
de Landen tusſchen *Maas* en
Waal en den Lande van *Cuyk*
plaats heeft, overgegeeven aan
de Commisſiën, zoo door de Na-
tionaale Vergadering, als het Pro-
vinciaal Beſtuur van Holland be-
noemd, tot het voordraagen van
maatregelen, ter voorkoming
van de verſpreiding dier ziek-
te, door SEBALD JUSTINUS
BRUGMANS, *Profesſor in de*
Genees- en Kruidkunde aan
's Lands Hooge School te Ley-
den.

MEDEBURGERS!

Zoo dra ik op maandag den 26. December,
den brief van voorschrifving van den Praefident
der Nationaale Vergadering aan de Hoogst- en an-
dere Geconstituëerde Magten had ontvangen, ten
einde in de onderscheidene plaatsen die hulp te er-
langen, welke ik ter uitvoering van den last, waar
mede Gijlieden mij wel hebt gelieven te vereeren,
zoude kunnen noodig hebben, zoo heb ik mij

terstond den volgenden dag van *Leyden* op reis begeeven, en dezelve met al dien spoed voortgezet, welken het ongunstig saisoen, het hooge water in de rivieren, die ten deele met ijs bedekt waren, en andere beletfelen hebben veroorloofd.

Eer ik Ulieden mijne waarneemingen, betreffende den aart der thands heerschende Veeziekte, kan mededeelen, moet ik opgeeven, op welke plaatsen ik dezelve hebbe aangetroffen.

Wat men ook moge gezegd hebben, ik ben genoegzaam zeker, dat deeze besmetting zich niet alleen tot nu toe niet heeft geopenbaard aan deeze zijde van den *Rhijn*, maar ook even weinig in de Landen, gelegen tusschen den *Rhijn* en de *Waal*. — Aan de overzijde van de *Waal*, tusschen *Waal* en *Maas*, heb ik terstond de dorpen *Wamel*, *Leeuwen* en *Druten* bezocht, dan ook hier geene Veeziekte aangetroffen. — In dit laatste dorp bekwam ik van den fungeerenden Richter MEULMAN het zeker bericht, dat de ziekte zich in de Landen tusschen *Maas* en *Waal* be-
paal-

paalde tot twee plaatsen, tot *Afferden* namelijk en *Deest*, hier reeds eenigen tijd had plaats gehad, maar zich niet verder verspreidde. Te *Afferden* was het Vee op twee, genoegzaam nevens elkan- deren liggende, stallen aangestoken, en te *Deest* insgelijks op twee stallen; dan, gelijk de ziekte in dit laatste dorp het eerst begonnen was, hield dezelve ook hier genoegzaam op, zijnde de mees- te Beesten, ten getale van veertig, gestorven, agt gebeterd, en slechts nog twee ziek.

Ik begaf mij toen terstond naar de zoo even ge- noemde plaatsen, en onderzocht aldaar dien dag bijkans vijftig zieken, zoo Kalveren, Koeien als Ossen, en had tevens gelegenheid, door het aan- treffen van pas gestorvenen, de uitwerkwelen der krankheid door ontleding natespooren.

In de dorpen, verder opwaards tot *Nymwegen* toe, was de ziekte niet gezien.

In *Nymwegen* zelve was, volgens opgave van den Praesident Burgermeester DOELEMEN, den 21^{en} December op zekeren stal, alwaar twee beesten

stonden, het eene ziek geworden, en kort daar op het tweede. Het eerste stierf den 25. en het tweede den 28. Den 27. had men de ziekte waargenomen bij een beest op een tweeden stal, alwaar nog twee andere beesten stonden, en ook dat was den 29. overleeden, terwijl de overigen, door mij naauwkeurig onderzocht, tot nog toe volkomen gezond waren; — verder had zich aldaar, de besmetting niet geopenbaard.

Daar ik nu bericht ontving, dat zich alleenlijk de ziekte liet zien, in en omstreeks den lande van *Cuyk*, en bijzonder in de stad *Grave*, heb ik mij derwaarts begeeven. — Men zeide, dat ter zijde af van *Grave*, in het dorp *Overasfelt*, op eene kleine Boerenplaats, eenige kranke Runderen zich bevonden; dan, door het overloopen der Maas, was deeze plaats niet genaakbaar. Voor het overige was ook hier de ziekte niet. In *Grave* had dezelve reeds sedert het begin van December geheerscht, en tot den 30. deezer maand, toen ik mij aldaar bevond, waren er één en dertig koeien en één kalf gestorven. Thands liet ik er nog vier

zieke beesten, welke wederom naauwkeurig werden gadegeslagen.

Op andere plaatsen, binnen de grenzen der Republiek, wist men tot nu toe van geene veeziekte; maar een geloofwaardig gerucht zeide, dat dezelve vrij hevig in verscheidene Dorpen, op Pruisfisch grondgebied, werwaard ik mij niet konde begeeven, heerschte.

Van *Grave* ben ik naar het dorp *Overasfelt* gegaan, en van daar, na het bezoeken van nog eenige andere Dorpen, vervolgens naar *Wamel* teruggekeerd, zonder ergens veeziekte te ontmoeten, — onderweegs heb ik andermaal de besmette stallen onder *Afferden* bezogt; ten einde den voortgang der ziekte waarteneemen. — Ik vond verscheidene lijken van beesten, welke ik drie dagen te vooren krank had gezien, en deeze allen heb ik ontleed.

Thands moetende overgaan om natespeuren van welken aart deeze heerschende veeziekte is, zal ik beginnen met het optellen der toevallen, wel-

ke ik heb kunnen waarneemen, en deeze kortelijc vergelijken met het geen, dat aangaande de veeziekte, die, na geduurende veele jaaren in dit Gemeenebest gewoed te hebben, nu sedert bijna twintig jaaren is opgehouden, opgeteekend te vinden is. Ten deezen einde heb ik CAMPER, VINK, en andere beroemde mannen, welke die *Epidemie* zeer naauwkeurig hebben gadegeflag, geraadpleegd.

Deeze ziekte tast, even gelijk voorheenen, alle Runderen, zonder onderscheid van ouderdom of fexe, aan; de melkkoeien schijnen evenwel hier het meeste te lijden.

Ook begint de krankheid genoegzaam op dezelfde wijze, dat is, gelijk bijna alle koortsziekten onder het vee zich laten zien. — Eerst worden de lijders druilig; de eetlust vergaat; somtijds weigeren zij te drinken; herkaauwen onvolmaakt en bij tusschenpoozingen; zij neemen naauwlijks eenig nieuw voedsel, zelfs geen drank, niettegenstaande de aanwezige koorts, voorzeker dorst moet

moet veroorzaken (*); zij worden onrustig, en eindelijk houdt de herkauwing geheel op, wanneer zij waarlijk ziek zijn. Het knarsfen op de tanden voorheen opgemerkt, heb ik niet bespeurd.

De oogen, welke omtrent den aart der ziekten zoo veel beteekenen in beesten, even als in menschen, stonden in de vorige *Epidemie* bij den aanvang der ziekte reeds flauw: waren, volgens VINK, somwijlen in het begin rood, en dusdanig bij anderen alleen op het einde; het wenkvlies pilde uit.

Dit treurig uitzicht heb ik niet waargenomen, ten minste niet bij den aanvang der ongesteldheid. De oogen stonden namelijk zeer helder, doch waterachtig, en scheenen bij sommigen uittepuilen: in

(*) Het weigeren van eeten en drinken hangt mogelijk ten deele af van de pijn, welke deeze dieren bij het slikken voorzeker gevoelen, daar alle de deelen, welke bij deeze werking moeten bewoogen worden, zoo aanmerkelijk gezwollen en opgespannen zijn, gelijk zoo straks nader zal gezegd worden.

in eenen enkelen was het wit eenigzins roodachtig, en in het wenkvlies waren veele aderen niet zelden bovenmaten met bloed opgevuld. Dat deeze helderheid der oogen verdween, als de dood aanstaande was, zal niemand bevreemden.

Dit onderscheid schijnt saâmtehangen met het geheel verschil dat ik mij verbeelde tusschen deeze twee *Epidemiën* plaats te grijpen.

Voorheen namelijk bespeurde men alle toevallen, welke zoo veele teekenen zijn, dat de ziekte het algemeen levensbeginfel aantast en onderdrukt. — Zulks heeft thands geen plaats.

De pols was toen met den aanvang reeds rasch, zwak en ongestadig; de lijders lieten hoofd en ooren hangen, tilden den staart niet meer op, stonden overkootig; welk laatste ik niet gaarn met sommigen aan deeze ziekte bijzonder wil toeschrijven; maar liever afleiden van die algemeene verzwaking, waardoor de beesten zich met moeite staande houdende, als het ware wankelen; verder hielden alle natuurlijke werkingen der bijzondere or-

ganen op , uitgezonderd van die , welke door de ziektestof tegennatuurlijk werden geprikkeld , en deeze werkten dus ook tegennatuurlijk. — Er geschiedde namelijk geene afscheiding van melk , van pis , en de verteeringsorganen stonden of geheel stil , of door de ziektestof aangedaan , werkten zij verkeerd ; van hier een miskleurige en stinkende afgang , somtijds zelfs met bloed vermengd. — En wanneer deeze stof het darmcanaal bovenmaate prikkelde , werd de afgang met geweld en onregelmatig uitgeworpen , hetgeen de boeren gewoon zijn *spellen* of *sputten* te noemen. De lever bereidde geene natuurlijke gal meer , en de kracht ontbrak om de galblaas te ledigen , dus was deeze immer sterk gezwollen , enz.

Zij , die den aart van het dierlijk levensbeginsel kennen , en weten , dat als dit door eenige ziekte bij den mensch onderdrukt wordt , dan voortgelijke verschijnselen plaats hebben , zullen van deeze algemeene oorzaak alle de voorenaangehaalde verschijnselen daadelijk afleiden.

Dusdanig wordt in de tegenswoordige *Epidemie* het levensbeginfel niet onderdrukt.

De pols is wel rasch en ongestadig, gelijk in veele koortsziekten, maar niet zoo zeer zwak, zelfs in sommige beesten eenigzins hard, ten ware de longen bovenmate bezet zijn, gelijk ik zoo aanstonds zal zeggen, zoo dat de omloop des bloeds hier geheel belemmerd wordt.

Het zieke dier staat vrij stevig, in den aanvang en eersten voordgang der ziekte, op zijne beenen; het beweegt zich geduurig door gevoel van benaauwdheid in de ademhaaling; het laat den kop niet hangen, rigt zijne ooren op en beweegt dezelve gestadig.

Schoon de eetlust verdwijnt, gelijk in andere koortsziekten, wordt hier geen stilstand in de werkingen aller organen waargenomen; de verteerings-werktuigen blijven meestal gezond, gelijk zoo straks uit de ontleedingen nader blijken zal. Tegens het einde der ziekte verandert dit wel eenigzins, en de afgang, miskleurig en ontaart, loopt onwillig af; doch het eigenlijk *spuiten* wordt min-

der gemeen, dan voorheenen waargenomen. Ook vermindert tegens het einde het levensbeginzel, daar de onderdrukte ademhaaling en de hier van belemmerde bloedsomloop den behoorlijken prikkel niet langer aan de verschillende organen aanvoeren.

Dan verder. In de vorige *Epidemie* was, gelijk uit de zoo evengenoemde verschijnselen der pols blijkt, bestendig koorts, — ook deeze was hier, en wel eene die geduurig aanhoudt, zich beurtelings verheft, weder vermindert, maar niet afgaat.

Van hier dat toen, gelijk nu, de ooren, hoorens en lippen, bij afwisseling, dan koud, dan heet zijn,

Niet min wezenlijk, zoo niet meerder zijn tot verstand van den aard deezer ziekte, de toevallen welke met de ademhaaling in verband staan.

In de vorige *Epidemie*, even gelijk nu, kugchen de zieke dieren geduurig, toonen meer of min moeilijkheid in het ademhaalen; uit snuit en neus-

gaten ontlast zich slijm, welke van verschillende dikte somtijds etterachtig schijnt te worden. Met een woord, alle gevolgen van eene zoogenaamde *Catarrhale* ontäarting van het neusvlies, het binnenste bekleedfel der luchtpijp en longen-buizen hebben plaats. — De ontleding brengt deezē ziekenstaat aan het oog.

Niet zelden, zoo wel voorheen, als nu, traanen de oogen, en dit vocht zelve ontäart, wordt somtijds dik en etterachtig. De samenhang der zenuwen, welke na de traanklieren loopen en zich door het aangedaane binnenste neusvlies verspreiden, geeft de reden van dit verschijnsel.

Eindelijk is de afloop der tegenswoordige Ziekte minder aan eenen zekeren tijd gebonden, dan die der vorige. — Er sterven thands dieren den tweeden dag der ziekte, en ik heb er een ontlead, welk den eenentwintigsten dag overleeden was.

In de vorige *Epidemie* heeft men van tijd tot tijd uitslag over de huid, vooral in de liezen opgemerkt; van deezē heb ik niets kunnen ontdekken.

Dus verre van de toevallen.

Ter

Ter ontdekking van den aart deezer ziekte, brengt verder niet weinig toe, het geen door ontleeding wordt opgespoord.

Hier zal ik wederom met elkanderen vergelijken, het geen anderen in de vorige Veeziekte, en ik, gedurende deeze mijne reize heb gezien.

Ik maak hier, gelijk te vooren, korthedshalven, slechts gewag van dat geene, het welk hier vooral in aanmerking kan komen, beginnende met het geen in den onderbuik gezien wordt.

In de vorige *Epidemie* was het net bij veelen ontstoken, en met koud vuur aangedaan, kenbaar uit roode en zwarte plekken; eene gelijke ontaarting had in de maagen plaats: — de pens of eerste maag was daarenboven somtijds met veel lucht opgespannen, en bevattede het ingenomen voedsel, zeer sterk bedorven en stinkende. Door dit bederf van deeze stoffe, zegt CAMPER, was het inwendige maagvlies als verstorven, en liet zich bij groote vellen aftrekken. — De hoeve of tweede maag, slechts een aanhangsel van den eersten, was gelijk de pens gesteld.

Het menigvold, of boek, of derde maag, was in allen zeer ingetrokken; ontstoken van buiten en met plekken; verder inwendig, als de beesten op stal staan, opgevuld tusfchen de bladen met zeer harde, drooge, opeengepakte stoffe.

De lebbe of vierde maag werd meest ledig gevonden, dat is, zonder spijsze, doch met lucht opgezet, en dan eens met bloedige gangraeneuse stoffe bezet; dan zonder bloed met eene vloeibaare stoffe, die geelachtig en zeer stinkende was. Met een woord, de geheele maag was bestendig ten allersterksten ontäart.

In het dunne gedarmte vertoonde zich dikwijls stinkend bloed. Het dikke bevattede dan eens bloed, dan eens eenen tegennatuurlijken afgang.

De mast of endeldarm was bij verscheidenen zeer ontstoken bij den aars en met bloedige stoffe rondom den verharden drek bezet.

De lever was bij de meesten miskleurig en bedorven.

De galblaas was uitermaten opgezet en opgevuld met stinkende gal.

De milt was mede ontaart en van binnen als door stinkend bloed bedorven.

De nieren waren gezond, en de blaas meestal met pis opgevuld.

In koeijen die met kalf waren, was de lijfmoe- der even als de pens ontstoken en gevlekt.

Geheel anders heb ik in deeze *Epidemie* de buiks- ingewanden bevonden.

Het net was volkomen gezond, en bevattede in sommige nog eene aanzienlijke hoeveelheid vet. — In één lijk was het slechts roodachtig.

De maagen waren uit- en inwendig zeer na- tuurlijk, uitgenomen in ééne koe, welker vierde maag roodachtig van zelfstandigheid was. — Het binnenste vlies was niet los, indien de lighaamen nog warm onderzocht werden. — Het voedsel was wel onverteerd, maar niet bedorven of stinkende. — De derde maag bevattede meest vocht, gemengd met eenighalf verteerd voedsel, uitgezonderd in die eene koe, waar van zoo aanstonds meer, welker derde maag zeer sterk met onverteerd hooi was

op-

opgespannen. De vierde maag bevattede, even als de derde, eenig bijna verteerd hooi. In geene maag was tegennatuurlijke lucht.

De dunne darmen waren meestal saâmgetrokken, en even weinig, als de dikken ontstoken of gevlekt, en bevatteden eene geele, groenachtige, slijmerige zelfstandigheid, die evenwel niet stinkende was.

Een zeer aanmerkelijk verschil had plaats in de ingewanden van die eene koe, wier net en vierde maag roodachtig waren, — deeze was negentien dagen ziek geweest, en had eenigzins andere toevallen gehad, dan de meeste overigen. Zij had geduurende haare ziekte minder slijm uit den bek en neus ontlast, maar had kop en ooren meer laten hangen, en boven al aan eene geweldige diarrhée van dunne, stinkende stof gekwijd. De dunne darmen van deeze waren met lucht opgevuld, derzelver zelfstandigheid was rood, en vertoonde uitwendig eene groote menigte van opgezette bloedvaten, terwijl de fijne uiteinden dezer vaten door het binnenste vlies verspreid, zich

zoodanig met bloed vervuld vertoonden, dat de geheele inwendige oppervlakte, als met uitgestort bloed geverwd scheen te zijn.

Ik zoude voorzeker gezegd hebben, dat hier bloed uitgestort was, indien ik niet met deeze ontäarding in menschen zeer bekend ware geweest.

Toen er voor drie jaaren een groot aantal Soldaaten in het Hanoversch Hospitaal te *Leyden*, aan eene langduurige galächtige diarrhée, somtijds het overblijffel van persloop, overleed; en ik alle die lijken onderzocht, vond ik eene soortgelijke ziekelijke aandoening.

In het begin teekende ik op, dat de inwendige rok der darmen met bloed bezet was, niet alleen, wjl de couleur zulks scheen aantetoonen, maar vooral wjl de vingers op het aanraaken geverwd werden; dan wel dra leerde ik beter, wat er van de zaak was. — Nadat namelijk zulk eene darm voorzichtig was uitgenomen, geöpend en zagt uitgespoeld, vervolgens met een vergrootglas werd onderzocht, zag men alle de vaten

des binnensten darm-roks geheel, en als door de best gelukte kunstige opspuiting, met bloed opgespannen, zoo dat echter niets was uitgestort; op de minste drukking braken die fijne vaten en gaven het bevatte bloed, waarmede de vingeren besmet werden. — Hier had in allen opzichte hetzelfde plaats.

De lever was verder in deeze ziekte genoegzaam gezond; de galblaas opgevuld, maar noch niet dunne, noch met stinkende gal.

In bijna allen was deeze dik en hoog groen, in twee orange geel, — dan in de koe, waar van ik zoo even het darm-canaal beschreef, had wederom een groot verschil plaats, en wel diezelfde ontäarting, welke ik voorheen in menschen aan eene *diarrhoea chronica biliosa* overleeden, had waargenomen. — De lever was eenigermate verhard, en aan de onderste holle oppervlakte donker grijs van kleur, terwijl de galblaas zeer sterk opgezet, zeer dikke, taaie en zwartachtige orange gal bevattede. — Met deeze gal was de slijmerige stof, die in het darm-canaal voor handen was, geverwd.

In de milt heb ik niets tegennatuurlijks waargenomen, — desgelijks niets in de nieren, blaas, en lijfmoeder.

Grooter overeenkomst heeft er plaats, ten aanzien der ontäarting van de ingewanden der borst in de vorige en tegenswoordige veeziekte.

„ De longen, zegt CAMPER, welke gemeen-
 „ lijk eene bleeke kleur hebben, eenigzins rood-
 „ achtig, zijn in de meesten hier of daar ontsto-
 „ ken, en met purperen vlekken bezet; het kou-
 „ de vuur is bij wijlen in de eene kwabbe meer
 „ dan in de andere. Ik heb er gezien, vervolgt
 „ hij, die geheel verstorvene kwabben hadden,
 „ zoodat men er insnijdende, niet dan het zwarte
 „ bloed zonder onderscheid van luchtblaasjens ge-
 „ waar werd. In verscheidenen is de lucht in
 „ het celluleuse vlies tusschen de luchtblaasjens
 „ in; dat is, *Emphysema*. —

„ De luchtpijp is in sommigen van binnen le-
 „ dig, het vlies met roode, purperen en gan-
 „ graeneuse vlekjens, of wel geheel en al over
 „ met koud vuur bezet; in anderen is het als

„ met een dun etterachtig vlies overtoogen, maar
 „ in de meesten met een wit schuim geheel op-
 „ gevuld. Dit schuim bepaalt zich niet tot de
 „ luchtpijp alleen, maar loopt de longen door,
 „ zoo verre men de takjens der luchtader vervol-
 „ gen kan. — De strot is in allen ontstoken;
 „ doch allermeeft in die zoo veel schuim in de
 „ luchtpijpen hebben.” Dus verre CAMPER.

Bij het openen der borst ontdekte ik voortge-
 lijke ontäarting der longen. — Een aanzienlijk
 deel derzelven, fomtijds flechts aan de eene zij-
 de, fomtijds aan weêrskanten der borstholte, fom-
 tijds in eene, fomtijds in meer kwabben te ge-
 lijk, was uitwendig donkerrood van kleur, op het
 aanvoelen week, en zwaar. Bij het döorsnij-
 den vertoonde zich de zelfftandigheid vleefchig en
 flijmerig, en door drukken ontlastte zich bloe-
 dig water. — De zelfftandigheid der long zelve
 was dus verdikt en ontäart, zoo dat zich hier gee-
 ne luchtblaasjens meer vertoonden. — In eene
 koe, welke zeer kort, maar allergeweldigst ziek
 was geweest, was de buitenfte oppervlakte der
 long

long met een zoogenaamd vlies, als uit *lymphæ coagulabilis* bestaande, (dergelijke men na oppervlakkige ontsteekingen op de ingewanden vindt), bezet. — In de koe, wier bijzondere darm-ontäarting zoo even beschreven is, waren de longen uitwendig gezond.

Hier was dus dezelfde toestand in de longen als in de vorige *Epidemie*; welken ik echter niet gaarn aan koud vuur wil toeschrijven. Het is eene bijzondere ontäarding, eene bijzondere soort van ontsteeking. — In koud vuur, gelijk in de longen van het hoornvee somtijds na het zoogenaamde longevuur bespeurd wordt, is de zelfstandigheid van dit ingewand, zoo week en murw, dat de minste aanraaking of drukking genoegzaam is, om dezelve in een pap te veranderen: — hoe het zij, de gezegde ontäarding der longen, schoon zeer wezenlijk in deeze ziekte, schijnt te volgen op eene andere, welke zich in de luchtpijp, en deszelfs verdeelingen; dat is, in de longen-buizen doet zien, — bij het openen der luchtpijp, namelijk, en der longen-buizen, vooral ter plaat-

se, alwaar de long zelf is opgezet, ontdekt zich dikke taaije slijm, geelachtig of groenachtig, volkomen gelijk aan die, welke uit bek en neus ontlast wordt. — Deeze buizen zijn met die slijm opgevuld, zoo dat er geen plaats overig blijft ter doorlaating der lucht.

Neemt men deeze slijm voorzichtig weg, dan vertoonen zich de inwendige wanden der buizen, opgezet, verdikt en dus ontäard; somtijds zijn de vaten der binnenste oppervlakte zoodanig met bloed opgespannen, dat ze een bloederig bekleedfel schijnen te hebben. —

Deeze ontaarting, die eigenäartig is, en die ik, wijl ik dezelve in *Catarrhale* ziekten alleen gevonden heb, de *Catarrhale* noeme, is oorzaak, dat die dikke, tegennatuurlijke, en dikwijls etterachtige slijm wordt afgescheiden; hier door wordt in eene samengestelde reden de ademhaaling belemmerd, benaauwdheid geboren, welke toeneemende, eindelijk het dier doet stikken. — In eene samengestelde reden, zeg ik, wordt de ademhaaling belemmerd, eerst door de ontäarting der luchtbuizen

en longecelletjens , en dan door de opstoppende slijm , welke niet genoegzaam kan uitgedreeven worden.

In die koe , wier longen uiterlijk gezond waren , bevond ik evenwel de luchtbuizen , schoon minder dan bij anderen , *Catarrhaal* ontäard en tot in de kleinste verdeelingen op verscheidene plaatsen met etterachtigen slijm opgezet.

In een ander lijk , wiens longen aan de eene zijde zeer sterk waren aangedaan , en 't welk lang was ziek geweest , trof ik eene soort van kleine abscessen aan , hoedanigen na *Catarrhale* ziekten niet zelden ook bij menschen gevonden worden.

De strot , en zoo veel ik van het inwendig keelen neusvlies heb kunnen nagaan , ook deezes waren op soortgelijke wijze aangedaan als het inwendig vlies der luchtpijp.

Aan de tong heb ik niets bijzonders waargenomen. — Dezelve was meestal droog en bleek.

Na dus verflag gedaan te hebben van het geen ik zoo in de kranken als in de lijken heb opgemerkt, is het, mijns bedunkens, niet moeilijk om den aart der thands plaats hebbende Veeziekte, in vergelijking met die te vooren gewoed heeft, te bepaalen.

Nadat wij sedert eenige der laatstverloopene jaaren meer naauwkeurige begrippen, ten aanzien der *Catarrhale* ziekten hebben gekreegen, dan men te vooren had, zoo schijnt het mij toe niet twijffelachtig te zijn, dat zoo wel de tegenswoordige Veeziekte, als die te vooren is waargenomen, behoort onder dit soort van ongesteldheden gerangschikt te worden. — In beide is dezelfde ontäarding in de wegen ter ademhaaling geschikt, welke wij thands kennen, voor de oorzaak der *Catarrhale* ongemakken; in beide *Epidemiën*, hebben ook de toevallen plaats, die het *Catarrhale* verzellen. — Hier toe behooren koorts, ligte hoest, of kuch, traanen der oogen, uitwerpen van slijm, welke
eerst

eerst dun is, en naderhand verdikt, benaauwde ademhaaling, en de dood, verzelt met die verschijnselen, welken met het stikken gepaard gaan. — Verder komen ook hiermede overeen alle de andere toevallen zoo even opgegeeven, welken Geneeskundigen overvloedig weten, dat in de *Catarrhale* ziekten veelal gezien worden. — Als daar zijn dunne en stinkende afgang, — onwillege afloop van *faeces*, ontlasting van bloed enz.

Dan, gelijk de *Catarrhale* koorts in menschen zelden enkelvoudig is, maar veelal met andere ongesteldheden verëenigd, of door deeze bijzonder gewijzigd, zoo heeft zulks ook hier plaats, en dit maakt het onderscheid der tegenswoordige en vorige *Epidemie* uit. — En hier van hangen ook de bijzondere verschijnselen af, welke in bijzondere dieren worden gezien.

Voor heenen was dezelve veel meer gepaard dan tegenswoordig met die algemeene onderdrukking van het levensbeginfel, waar uit wij de zoogenaamde rotziekten kennen, en waar door een enkelvoudige *Catarrhale* koorts in eene kwaadaardige rot-

tige verandert. — Dit toonen alle de verschijnselen bevoorens opgegeeven, dit toont zelfs de ontäarding van maagen en darmcanaal, kunnende ik verzekeren, deeze zelfde in bijna alle menschelijken, aan rotkoortsen overleeden, hoedanigen ik zeer veelen ontleed heb, gevonden te hebben. — Mogelijk is het ook hier aan toeteschrijven, dat men voorheen bij de zieke runderen het knarsen op de tanden waarnam, wyl het bekend is, dat menschen door kwaadäardige zoogenaamde rotäch-tige zinkingskoortsen gefolterd, ook dit verschijnsel zeer dikwijls opleveren.

Thands is deeze kwaadäardige aandoening van rotkoorts, ten minsten tot nog toe, niet voorhanden, en hier door moet en besmettingsvermogen, en boosaardigheid der ziekte, veel minder zijn; maar de *Catarrhale* aandoening is thands zoo geweldig, dat zij nog hoogstgevaarlijk en doodelijk wordt, niet alleen door strottenhoofd en longenbuizen te ontäarden, maar ook door de geheele zelfstandigheid der long zoodanig te veranderen, dat deeze ongeschikt zijnde tot verdere werking,

de

de bloedsomloop eerst belemmerd , wel dra gestuit wordt , en het aangedaane dier zeer benaauwd omkoomt.

Dit is dan de algmeene staat der tegenswoordige ziekte; doch deeze lijdt in de bijzondere gestellen, even als in de menschen, bijzondere wijzingen, waar op hij vooral zal moeten acht geven, welke de behandeling deezer lijdens op zich wil neemen; somtijds is dezelve meer inflammatoir , en dan kan eene aderlating te pas komen, welke echter over het geheel schadelijk is, gelijk ik reeds door de uitkomst weet, en dit is geen wonder, wijl er de krachten door worden verminderd, die zoo hoognoodig zijn, om de uitwerkingen der ziekte tegen te staan en te boven te komen.

Somwijlen, om hier van geene andere wijzingen deezer ziekte te spreken, valt de *Catarrhale* stof, als het ware, op de verteeringsorganen, dan veranderen veele toevallen, en er worden in de lijken die verschijnselen ontdekt, welke ik zoo even met een voorbeeld uit de ontleding van eene

aan

aan deeze ziekte overleedene koe heb aangeteekend. — In kwaadäardige rotächtige zinkingskoortfen, worden dus de verteeringsorganen het meett ziekelijk aangedaan, maar dit kan in alle *Catarrhale* ziekzens plaats hebben. Intusfchen is de wijze van aandoening verschillend, gelijk ik met waarneemingen kan toonen.

Hier mede zoude ik van den aart der ziekte kunnen afstappen, ware er niet een zeer gewigtig artikel ter behandeling over, dat namelijk der besmettelijkheid.

De besmettelijkheid der vorige *Epidemie* is nog in versch geheugen, en aan die der tegenswoordige is mede niet te twijffelen; fchoon het mij toegescheenen is, dat ze echter nu minder gemakkelijk van den eenen ftal tot den anderen overgaat, dan voorheen.

Het is mij waarschijnlijk voorgekomen, dat deeze ziekte zich tusschen *Maas* en *Waal* het eerst heeft geöpenbaard, op een ftal onder *Deest*, en, door het vervoeren van runderen, zich naar elders

ders verspreid heeft. Ook schijnt het, dat door een veemarkt op Pruisfischen bodem, deeze krankheid door het land van *Cuyk* gebragt is; — mogelijk heeft de ziekte van dien stal onder *Deest* den naauwsten samenhang met die veemarkt; — dan in het begin dachten zij, die de ziekte het eerst waarnamen, niet om eene besmettelijke veeziekte, welke of naa verwand of dezelfde is, als die voor eenige jaaren in deeze landen gewoed heeft.

Hoe het zij, gezonde beesten worden niet besmet; ten minsten voor het tegendeel is geen eene waarneeming voorhanden, ten zij dezelve in tegenswoordigheid met anderen, welke reeds krank zijn, verkeeren; — konde men dus slechts voor eenigen tijd verhinderen, dat in die strecken, alwaar de veeziekte thands plaats heeft, geen rundvee hoegenaamd en onder welk voorwendsel ook van den eenen stal naar den anderen, of zelfs over den gemeenen weg vervoerd wierde; er is alle hoop, dat deeze geduchte krankheid spoedig zoude ophouden, ten zij dezelve elders

zonder besmetting, gelijk ik zeer mogelijk houde, op nieuw ontstaan mogt.

Dat deeze ziekte besmettelijk zij, behoeft geen verder bewijs; het is bijkans overtollig hier nog aantemerken, dat door één besmet rund de ziekte over uitgestrekte stallen gebragt is.

Dan, hier kooft eene andere vraag in aanmerking, of namelijk ook de lijken van dieren aan de veeziekte gestorven, en derzelver deelen in staat zijn om de besmetting voortteplanten? — Schoon het geen ik ten deezen opzichte voortedraagen heb, mogelijk nog niet genoegzaam zal gerekend worden, om deeze vraag volkomen te beslissen; kan hetzelfde echter gelegenheid geven, dat ook anderen met mij hierop bedacht, eindelijk met volle zekerheid zullen kunnen bepaalen, wat men in deezen te gelooven hebbe.

Van alle tijden is het gevoelen aangenomen, dat lijken van menschen en dieren aan besmettelijke ziekten overleeden, ook na den dood besmettelijk waren. — Intusfchen heb ik nergens kunnen ontdekken, of dit gevoelen, gelijk oneindig

veele anderen , die ook als waarheden zijn aangenomen ; slechts in vooroordeel of in zekere waarneemingen gegrond zij , — van hier heb ik gemeend¹, de zaak zelve te moeten onderzoeken.

De Theorie , welke ik mij van besmettelijke ziekten vormde , was tegen het gemeen gevoelen ; maar deeze Theorie konde wel aanleiding geeven om de natuur door proeven te ondervraagen ; doch nimmer dienen om vooraf te bepaalen , hoedanig zij werkte. — Inmiddels heeft deeze beschouwing van den aart der besmettelijke ziekten aan mij meerder stoutheid gegeven , dan ik anders zoude gehad hebben , om lijken van menschen , aan besmettelijke ziekten gestorven , niet alleen aan te raaken , maar ook zelfs kort na den dood , te ontleden. — Dus behandelde ik veele lijken van lijdens door persloop , rotkoortsen , kwaadaardige zinkingskoortsen en andere ziekten , meer of min besmettelijk gehouden , en nimmer heb ik , of eenige dier jongelingen , welke mij telkens ijverig bijstonden , het minste ongemak geleeden.

Daar nu de tegenswoordige en voorheen waargenomene veeziekte , zoo veel overeenkomst met de een of andere der zoo evengenoemde ongesteldheden heeft , en deezen na den dood niet besmetten , is de *Analogie* voorzeker tegen de besmettelijkheid der lijken.

Ook is het mij gelukt directe waarneemingen op te doen.

Een Schoenmaker te *Afferden* , kocht voor agttien jaaren , ten tijde , dat aldaar de veeziekte heerschte , veele huiden van beesten , aan die ziekte overleeden ; bragt dezelve met zoo weinige voorzorg in zijn stal , dat de gezonde runderen er dikwijls aan lekten , en hij bleef van de besmetting vrij.

JAKOB VAN HAREM , thands Schoenmaker onder *Opperasfelt* , heeft mij verzekerd , dat hij , in den tijd der vorige veeziekte , in het dorp *Zee-land* , aan de andere zijde der Maas gelegen , woonende , zeer dikwijls in ééne week vijftig huiden van gestorvene runderen in huis gehad had , zonder de minste aandoening door dezelve op zijne drie beesten te bespeuren.

On-

Onder *Wychem*, heb ik eenen anderen Schoenmaaker, KLAAS JANSSEN, bezocht, welke ten sterksten betuigde, dat hij mede in de voorige *Epidemie* veele versche huiden had opgekocht, en dezelve in de nabijheid van zijne vier koeien had gewoogen, zonder eenige de minste nadeelige uitwerking, — hij voegde er bij, dat dagelijks met denzelfden kruiwagen, waar mede de vellen werden aangehaald, en welke dus telkens met bloed besmet was, het groen voeder voor zijne beesten werd aangebragt, alles zonder nadeelig gevolg.

Een gelijkluidend getuigenis, heb ik nog te *Nymwegen* van een leerlooijer vernomen.

Hoe het moge zijn, het is er echter verre af, dat de zorg der Landsbestierderen overtollig zoude zijn in het verbieden van vervoering en bewaaring van eenige deelen van deeze lijken; zoo lang immers de zaak nog niet ten vollen beslist is, is het beter te veel, dan te weinig voorzorgen, ter voorkoming der verspreiding van de besmetting, te gebruiken.

Konde het intusfchen voor zeker gehouden worden,

den , dat de lijken niet besmetten , zoude ten minsten een deel der schade , door de veeziekte veroorzaakt , worden weggenomen ; — ook zoude men , ten aanzien van de huiden , nog deeze voorzorg kunnen gebruiken , dat bevolen werd dezelve terstond , nadat dezelve op eene geschikte plaats zouden afgetrokken zijn , met kalk te doen bestrijken.

Ik kan niet voorbij , hier nog eene waarneeming bij te voegen , welke aantoon , dat de besmetting door rottende lijken van beesten , aan de veeziekte overleeden , niet gemakkelijk wordt voortgeplant.

Een der eigenaars van die boerenwooningen , onder *Afferden* gelegen , welke aan elkander grenzen , en nu beiden de veeziekte hebben , verhaalde , dat , ten tijde der vorige sterfte onder het rundvee , zijne woning gebruikt werd , door eenen anderen boer , welke met zijn nabuur in onmin leefde. — Een van hun beiden kreeg de ziekte onder zijn vee ; de andere bleef vrij , en de kwaadaartigheid des eersten ging zoo ver , dat
hij

hij alle de lijken in de meest mogelijke nabijheid van den stal zijns buurmans liet begraven, en met zoo weinig aarde bedekken, dat de stank der rottende runderen op deezen stal bijna ondraaglijk was, — met dit al was de bewooner toen van alle besmetting onder zijn vee bevrijd gebleeven.

Dat verder deeze ziekte, gelijk de voorige, noch menschen, noch ander vee besmet, is uit veele waarneemingen zeker. Ik kan er eene bijvoegen, welke ik tegen mijnen wil genomen heb. — Toen ik den 29 December te *Afferden* bezig was, met het ontleden van eene gestorvene koe, en ik de sterk ontäarde long, welke met etterachtigen slijm, het onmiddelijk uitwerksel der ziekte, (waar mede men, indien het uit levendige dieren genoomen wordt, de krankheid aan andere runderen door inënting kan mededeelen) opgevuld was, nauwkeurig onderzocht; had ik het ongeluk mijnen middelsten vinger van de rechterhand, sterk met dien slijm bezoeteld, te kwetsen, zoo dat bloed volgde.

Ik was desnietteenstaande genoodzaakt voortevaaren, en dus was de ziekte aan mij waarlijk ingeënt. Hoe zeer ik op mijne Theorie sterk was, kan ik niet ontkennen, eenige ongerustheid gehad te hebben, vooral toen het wondje s'anderen daags ontstoken was. Dan sedert dien tijd is de ontsteeking verminderd, en heden den 2. January geheel verdweenen.

Sterker besmetting van deeze Veeziekte door eenig deel van een lijk, kan men voorzeker ten aanzien van den mensch niet hebben.

Wat verder aangaat, middelen van voorbehoeding tegens de verspreiding der Veeziekte; omtrent deezē heb ik niets nieuws op mijne reize waargenomen. — Zoo lang men geene volleedige kennis heeft, aangaande de wijze, waarop deeze ziekte wordt voordgeplant, komt alles hier op aan, dat door politieke middelen, de communicatie van verdacht Vee, met dat, het geen gezond is, worde afgesneden.

Eindelijk moet ik ook hier, schoon voorloopig, een woord spreken, over het geen men in het werk kunne stellen ter geneezing en afwending deezer geduchte krankheid.

Ik meen den aart der ziekte boven bepaald te hebben, en hier door een grooten stap te hebben gedaan, om op geneeskundige gronden, met hoop van eenigen gunstigen uitslag, eene geneezingswijze te onderneemen.

Daadelijk heb ik hier mede een aanvang gemaakt, doch gij zult mij, vertrouw ik, verschoonen, dat ik dezelve hier niet bepaaldelijk opgeeven. 't Is noodig, dat zij eerst beproefd worde, en dan de uitkoomst, hoedanig die ook moge zijn, worde bekend gemaakt. —

Daar ik ter plaats en alwaar de ziekte thands heerscht, wegens mijne andere betrekkingen niet heb kunnen vertoeven, heb ik mijne gedachten aan verscheidene ervaarene mannen medegedeeld,

en onder ons die correspondentie vastgesteld, welke ter verdere ontwikkeling van dit allerbelangrijkst stuk strekken kan. — Hier komt bij, dat indien men eenige geneesmiddelen openlijk voorstelt, eer de wijze waarop, de tijd wanneer, en de omstandigheden waar in, dezelve kunnen en moeten gebruikt worden, naauwkeurig bepaald zijn, het geen alleen door veele proeven kan geschieden, zulke geneesmiddelen door allen en in alle tijden, ook die ongeschikt zijn, worden aangewend, hier door mislukken, en zoo gevaar looplen van alle achting te verliezen.

Schoon ik hoop voede, gegrond op den aard der ziekte, als kunnende een diergelijke in 's menschen lighaamen door kunst worden overwonnen, dat men ook ten eeniger tijde ten aanzien van het vee met eenen gelukkigen uitslag iets zal kunnen onderneemen, zijn er echter veele zwaarigheden, die de zaak altijd zeer moeilijk zullen maaken, en dikwijls doen mislukken.

Eerstelijk, zoo dra de ziekte zoo verre gekomen is, dat die groote ontäarding der long, van welke

boven gesproken is, en waar door het geheele maakfel van dit ingewand bedorven is, plaats heeft, dan geloof ik, op grond der analogie, dat het bijna onmogelijk is de krankheid door geneesmiddelen te beteren.

Het is bekend hoe zelden de kunst in staat is de sterk verdorvene *organisatie* in eenig ingewand te herstellen, zelfs de beschouwing van het geen door geneesmiddelen kan gedaan worden, schijnt van vooren de groote moeilijkheid hier van te bewijzen. — Al wat er dus van geneesmiddelen kan verwacht worden, bepaalt zich vooral tot het begin der ziekte, eer de ademhaaling zoo aanmerkelijk belemmerd is.

Ten tweeden. Eene andere moeilijkheid om bij hoornvee met geneesmiddelen uittewerken het geen men door dezelve bij menschen, zelfs bij paarden vermag, volgt uit het bijzonder maakfel der ingewanden, vooral der maag, van herkaauwende dieren. — Het is bekend, dat deeze uit vier zakken bestaat, dat geen droog voedsel, althands uit den eersten en tweeden zak, in den der-

den zak of maag komen kan, ten zij na de herkaauwing. Daar dus in deeze ziekte de herkaauwing ophoudt, spreekt het van zelfs, dat alle drooge of half drooge geneesmiddelen, bij het hoornvee, veel minder dan bij menschen, zullen kunnen uitwerken. — Vloeibaare zelfstandigheden, gaan, wel is waar, terstond naar de derde maag, doch ook niet geheel, en terwijl de hoeveelheid onzeker is, welke zich in de eerste maag of pens zal begeeven, en dus vermengd met de groote hoeveelheid onverteerd voedsel, het welk dezelve altijd bevat, geheel nutteloos worden, moeten ook vloeibaare geneesmiddelen hier door verbaazend veel van hun werkvermogen verliezen, en bijkans altijd onzeker zijn.

Ten derden. Daar uit het te vooren gezegde, omtrent den aart der ziekte wel blijkt, dat dezelve eenig hoofdcharacter heeft, waar op altijd zal moeten achtgegeeven worden, is het desniettemin zeker, dat deeze krankheid in de bijzondere gestellen en onder veranderde omstandigheden bij de dieren, even als bij de menschen in iedere

Epidemie, bijzondere wijzingen ondergaat, en samenstellingen van ongesteldheden doet zien, op welke de vee-arts, zal hij gelukkig slaagen, zeer naauwkeurig acht moet geven, — dan waar zijn in ons Land de vee-artzen, welke hier toe behoorlijke grondige kennis hebben? Er wordt bij eenen vee-arts even veel kundigheid vereischt, als bij den bekwaamen geneesmeester van menschen. Zoo lang de Nederlanders, wier welvaart zoo naauw met de kennis der veeziekten verbonden is, zich niet met ernst op de vee-artzenijkunde toeleggen, en Geneeskundigen het niet meer beneden hunne waardigheid rekenen, om zoo wel het zieke paard en rund, als den mensch te onderzoeken en bijtestaan, is er over het geheel weinig goeds van de kloekzinnigste poogingen te wachten; — wanneer, men vergeeve mij dit zeggen! zullen mijne Landgenooten met daaden toonen, dat zij niets beneden 's menschen waardigheid achten, dan dat hij minder nuttig voor den Burgerstaat leeft, dan zijne krachten en vermogens toelaaten.

Hoewel ik bij dit alles veel zoude kunnen en moeten toevoegen, vinde ik mij genoodzaakt om dit Rapport hier mede te besluiten, als hebbende niets anders thands voorgenomen; dan voorloopig het resultaat van het geen, dat ik op mijne reize gezien en gedacht hebbe, optegeeven.

Mogten mijne poogingen eenigzins strekken, ter bereiking van het groote oogmerk, waartoe ik deeze streken van ons Gemeenebest bezocht hebbe, en beantwoorden aan het vertrouwen, het geen de Landsbestuurderen in mij hebben gelieven te stellen, mijne belooning zoude volkomen zijn!

Daar ik gemeend hebbe geen tijd te mogen verzuimen, en dus terstond bij mijne terugkomst verslag van het geen dat ik bevonden heb, te moeten doen, zoo is dit Rapport op reize opgemaakt, waar door ik, noch mijne boekerij, noch

aantekeningen heb kunnen gebruiken. Hier door ontbreekt er veel aan die gedaante, welke ik aan dit stuk wenschte te geeven, en hieromtrent moet ik vooral uwe toegeevenheid verzoeken.

Behaagt eenigzins het geen ik thands aanbiede; ik zal mij beijveren, om bijaldien deeze Veeziekte mogt aanhouden, alles optespooren en mijnen Landgenooten aantebieden, het geen ik tot derzelver nader verstand bij een zal kunnen verzamelen.

S. J. BRUGMANS.

Utrecht den
2 January
1797.

aantekeningen heb kunnen gebruiken. Hier door
ontbreekt er veel aan de gedachte, welke ik aan
dit stuk wenschte te geven, en hieromtrent moet
ik vooral uwe toegevoegdheid verzoeken.

Behaagte eenigenzins het geen ik thans aanbied;
ik zal mij beijveren, om bijaldien deze Veeziek-
te mogt aanhouden, alles op te sporen en mij-
nen Landgenooten aan te bevelen, het geen ik tot
derzelver nader verstand bij een zal kunnen ver-
zamelen.

S. J. BRUGMANS.

2 January
1797.